

Хохліна О.П. Суть особистості як концептуальна основа становлення професіонала / Хохліна О.П. // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» 23 березня 2018 р. – Одеса: ОДУВС, 2018. – С.245-250.

СУТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛА

Хохліна Олена Петрівна, доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри юридичної психології
Національного університету внутрішніх справ

Продуктивним для досягнення мети становлення професіонала у галузі правоохоронної діяльності є використання особистісного підходу, відповідно до якого формування професійно важливих якостей має здійснюватися у контексті особистості в цілому [3; 4]. А це щонайперше передбачає визначення концептуального уявлення про особистість. Саме від розуміння того, що є особистість, залежить з'ясування можливостей становлення майбутнього фахівця.

Особистість – це саморегульоване системне утворення, яке складається з соціально значущих психічних властивостей, що забезпечують вибірковість відношень та регуляцію поведінки людини як поведінки суб'єкта активності [2; 3]. Особистість – це «лик», обличчя, а не личина, маска. Особистість – це чудо, як міф (В.М.Маркін). Особистість, таким чином, - щось значне, що піднімається у самій людині над нею самою, є найвищим рівнем у її психічному розвитку. А це можливе лише тоді, коли людина стає суб'єктом впливів, коли вона сама здійснює впливи, регулює свою зовнішню і внутрішню активність, її прояви, свій власний розвиток. Завдяки тому, що особистість - суб'єкт, вона здатна сама впливати на себе. Особистість – це суб'єкт як діяч, ініціатор власної активності, саморозвитку, свого життя; особистість – це здатність індивіда жити крізь призму свого життєвого вибору – відповідальності за нього (А.В.Брушлінский, В.М.Маркін та ін.).

Таке бачення суті особистості пов'язане з врахуванням детермінант її становлення, найсуттєвішими серед яких є соціалізація та індивідуалізація.

Дійсно, у процесі соціалізації особа засвоює нагромаджений людством суспільний досвід у вигляді знань про явища навколишньої дійсності, норми поведінки, способи дій. І без цього людина-індивід ніколи не зможе сформуватися як особистість. Однак, незважаючи на значення соціалізації, цієї умови недостатньо для становлення особистості як утворення, що характеризується цілісністю, неповторністю, саморегульованістю, вибірковістю ставлень і способів дій у певних ситуаціях. Саме ця сторона суті особистості пов'язується з індивідуалізацією – процесом набуття особою все більшої самостійності, формування власного та унікального способу життя та власного внутрішнього світу. Це стає можливим лише на певній сходинці розвитку, який починає забезпечуватися самодетермінацією: особистість сама починає організовувати особисте життя, власний розвиток, у тому числі особистісне зростання. Передумовою можливості цього є формування у людини самосвідомості. На основі становлення самосвідомості вона стає здатною оцінювати свої особливості, якості, можливості й впливати на своє особистісне зростання. Це стосується й професійного становлення. У зв'язку з цим доречно згадати думку Л. С. Виготського про те, що вищим рівнем розвитку особистості є рівень самоорганізації завдяки розвитку самосвідомості, рефлексії [2; 3; 5].

Таким чином, суть професійного зростання в особистісному контексті пов'язується з такими поняттями, як самосвідомість, рефлексія, саморегуляція. Побудова розвивального та, власне, педагогічного впливу у зазначеному плані має передбачати формування в особи основних компонентів самосвідомості – когнітивного, емоційного та поведінкового.

Усвідомлення себе як особистості, знання та розуміння себе, своїх якостей, що становлять зміст когнітивного компонента самосвідомості особистості, потребує від особи здатності до рефлексії. У загальному значенні рефлексію розглядають як звернення мислення людини на свій внутрішній світ. Причому розрізняється рефлексія нормативно-пояснювальна та особистісна. Якщо нормативно-пояснювальна пов'язана з мисленням, усвідомленням власної діяльності та має значення для засвоєння діяльності та інтелектуального

розвитку, то особистісна пов'язана зі смисло-ціннісною самосвідомістю суб'єкта, з його Я-духовним (І.Д.Бех).

Формування самосвідомості неможливе без становлення емоційного компонента, який виконує оцінно-мотиваційну, енергетичну функцію щодо готовності до саморегуляції у плані забезпечення відповідності самооцінки та рівня домагань зі своїми можливостями, збереження самоповаги, підвищення ефективності діяльності, формування у себе особистісних якостей та особистості загалом.

Найважливішим показником сформованості самосвідомості як основи самодетермінації особистісного становлення є поведінковий компонент, суть якого пов'язується зі здатністю до саморегуляції у сфері особистісного самовдосконалення, саморозвитку. Саморегуляція, у свою чергу, здійснюється в єдності енергетичних, динамічних і змістовно-сміслових аспектів.

Поняття саморегуляції визначають як систему психічного самовпливу особистості для свідомого управління власною внутрішньою та зовнішньою активністю, станами відповідно до вимог ситуації та доцільності. Саморегуляція розглядається відмітною характеристикою та метою психічного на різних рівнях відображення (сенсорно-перцептивному, уявлення, мовленнєво-мисленнєвому, свідомості (Б. Ф. Ломов); саморегуляція є найважливішою характеристикою й особистості професіонала. Причём рівні психічного відображення характеризують за різними діями, які регулюються. Якщо на сенсорно-перцептивному рівні регулюються актуальні, поточні дії; на рівні уявлення – найближчі потенційні дії, пов'язані з плануванням, формуванням еталонів, контролем та корекцією дій тощо, то на мовленнєво-мисленнєвому рівні уможлиблюється регуляція, планування у масштабах життя суб'єкта. Ураховуючи форми психічного відображення на різних його рівнях, саморегуляція може здійснюватися різними засобами – чуттєвими образами, образами уявлення, що мають елементи узагальнення, поняттями (знаками) [1].

Проблема саморегуляції постає щонайперше у контексті проблеми свідомої активності людини (як зовнішньої, практичної, так і внутрішньої,

психічної) – довільної, регульованої. У психічній діяльності саморегуляція має місце у довільних формах (довільна увага, довільні пізнавальні процеси, дії). Саморегуляцію розглядають як стрижень довільної поведінки та діяльності – цілеспрямованої, зорієнтованої на досягнення поставленої мети, яка може відбуватися й в умовах необхідності долання перешкод (вольова поведінка). Широкого застосування у теорії та практиці навчання, трудової підготовки набули розроблення проблеми формування навчально-практичної діяльності відповідно до її етапів: аналіз діяльності, її планування, організація, власне виконання, самоконтроль та корекція результатів діяльності; формування таких її характеристик, як усвідомленість, цілеспрямованість, сталість тощо. Значною мірою здатність до саморегуляції пов'язана з виконанням таких етапів діяльності, як самоконтроль та корекція. Можна припустити, що таку саморегуляцію розглядають, як показує її аналіз, переважно на рівні регуляції актуальних і потенційних дій; особистісна ж саморегуляція пов'язується умовно з мисленнєво-мовленнєвим рівнем, але з особливим її змістовим наповненням – саморегуляцією та гармонізацією своїх духовно-моральних, смисло-ціннісних та інших особистісних властивостей, які по-різному залежать від біологічних та соціальних чинників.

Визначаються етапи (або рівні) становлення саморегуляції на шляху формування особистості: 1) базальна емоційна саморегуляція; 2) вольова саморегуляція; 3) смислова, ціннісна саморегуляція (С.Д.Максименко). У літературних джерелах зазначено, що емоційно-вольова саморегуляція забезпечує стресостійкість, зняття емоційної напруги, позбавлення чи послаблення негативних емоцій, вироблення позитивних установок, мобілізацію організму для виживання в екстремальних умовах життєдіяльності тощо. Саме у вольовій саморегуляції, яка є важливою її складовою у процесі досягнення поставленої мети за умов виникнення зовнішніх чи внутрішніх перешкод, слід зазначити необхідність здійснення дій-виконання та дій-затримок. Смислова ж, ціннісна регуляція – це, власне, вершина в особистісній саморегуляції. Однак лише в єдності її виявів і рівнів особистісна

саморегуляція є базальною характеристикою особистості як саморегульованої системи психічних властивостей, яка може “дати собі раду”, бути здатною до саморозвитку та самовдосконалення, до ефективної життєдіяльності, самореалізації, особистісної зрілості [1].

Таким чином, необхідною концептуальною основою підготовки професіонала до правоохоронної діяльності має бути розуміння суті особистості як суб'єкта, здатного до саморегуляції своєї активності та особистісного зростання, формування професійно важливих якостей.

Література:

1. Хохліна О.П. Саморегуляція як показник особистісного зростання учнів спеціальних освітніх закладів / О.П. Хохліна, І.В. Хохліна // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О. М. Вержиховської, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2013. – Вип. 4. – С. 226–231.
2. Хохліна О.П. До проблеми змісту базових категорій психології / Хохліна О.П. // Юридична психологія. - 2017. - №1. – С.21-34.
3. Хохліна О.П. Методологічні й теоретичні основи психології: Навчальний посібник / Хохліна Олена Петрівна – К.: НАВС, 2014. – 232 с.
4. Хохліна О.П. Психологічні засади формування професійно-значущих якостей у майбутніх правоохоронців / Хохліна О.П. // Юридична психологія та педагогіка. – 2013. - №2. – С.3-21.
5. Хохліна О.П. Психолого-педагогічне забезпечення соціалізації дитини в освітньому закладі: теоретичний аспект проблеми / Хохліна О.П. //Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – Т. XI. – Соціальна психологія. – Вип. 6. – Книга П. – С. 416–424.

